

ԲԻԻԶԱՆԴԱԿԱՆ ՆՈՄՈԿԱՆՈՆԻ ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐԻ ԶԵՌԱԳԻՐԸ

Իրաւական բնոյթի՝ կանոնադիտական եւ դատաստանադիրք ձեռագրերը հայ մատենագրութեան մէջ մեծ թիւ են կազմում: Դրանք բազմաբնոյթ ժողովածուներ են, որոնց մէջ ուրոյն տեղ ունեն կանոնագրքերը, Դատաստանագրքերը, յունարէն, ասորերէն, լատիներէն եւ այլ լեզուներից կատարուած այդ մատենագրութիւնների իրաւաբանական բնոյթի երկերի թարգմանութիւնները: Միայն Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան մատենադարանում պահպանուող նմանատիպ ձեռագրերի, աւելի ճիշտ միայն կանոնադիտական ժողովածուների քանակը հասնում է շուրջ 40¹, որոնց մէջ հաշուառուած չեն այն մատենաները ուր ընդօրինակուած են զանազան իրաւաբանական բնոյթի աշխարհիկ Դատաստանագրքերն ու կանոնական բնոյթի մանր երկերը, այս կամ այն աշխարհիկ եւ եկեղեցական իրաւաբանական ժողովածուներից ընդօրինակուած հատակոտորներ պարունակող մատենաները: Դրանց բոլորի հետազոտութիւնը Հայոց իրաւունքի համակողմանի հետազոտութեան համար ունի չափազանց կարեւոր նշանակութիւն, քանի որ դրանց բովանդակութեան իմացութիւնը օգնում է մեզ առաջնորդուել միջնադարեան հայոց իրաւունքի եւ հասարակութեան հետազոտութեան դեռեւս մոլթ բաւիղներով:

Ներկայ հրապարակման մէջ ես ցանկանում եմ անդրադառնալ մի ձեռագրի, որ բաւարար ուշադրութեան չի արժանացել ո՛չ հայագէտների, ո՛չ բիւզանդագէտների եւ ո՛չ էլ միջնադարեան իրաւունքով զբաղուող մասնագէտների կողմից: Խօսքս վերաբերում է Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան թ. 1661 մատենին,

1 ՃԵՄՃԵՄԵԱՆ, Հ. Ս., Մայր Յուցակ Հայերէն Զեռագրաց Մատենադարանի Մխիթարեանց ի Վենետիկ, Խո. Զ., Պատմագիրք Հայոց, Կանոնագիրք, Դրիգոր Նարեկացի, Ներսէս Շնորհալի, Ներսէս Լամբրոնացի, Աղօթագիրք, Վենետիկ 1996, սիւն 325-498:

որի ամբողջական նկարագրութիւնը պատկանում է երջանկայիշատակ Աբբահայր Հ. Սահակ վրդ. Ճեմճեմեանին, որի վաստակը Մխիթարեան Մատենադարանի ձեռագրերի նկարագրութեան գործում նրա անունը փառաւորեց իր միաբանութեան միւս երանելիների շարքում: Նրա աշխատութիւնները հայագէտների բոլոր սերունդների յաւերժական ուղեկիցներն են:

Մեզ հետաքրքրող ձեռագրի մասին առաջին համապարփակ տեղեկութեան համար պարտական ենք Մխիթարեան միաբանութեան միւս ճիւղի, Վիեննայի դպրոցի ներկայացուցիչ՝ Հ. Ներսէս վրդ. Ակինեանի հսկայածաւալ գիտելիքներին եւ գիտական պլուրպտումներին: Իր «Սիմէոն Պղնձահանցի» մենագրութեան մէջ վաստակաշատ Մխիթարեան հայագէտը «կանոնագիրք յունաց» վերնագրի տակ առաջին անգամ համառօտակի նկարագրում է Վենետիկի թ. 1661 մատեանը, տեղեկութեան համար շնորհակալ լինելով Վենետիկեան Մխիթարեանների մէկ այլ երախտաւորի. «ձեռագրի մասին կը հաղորդէ ինձ Մեծ. Հ. Ներսէս Վ. Տէր-Ներսէսեան 5 փետրուար 1951 թուակիր պատուականով կարեւոր տեղեկութիւններ, որոնց համար կը յայտնեմ Մեծ. Հօր արտագին շնորհակալութիւնս»²: Ըստ Գերապատիւ Հ. Ներսէս Տէր-Ներսէսեանի նկարագրութեան՝ վիեննական Մխիթարեան միաբանը բերում է մեզ հետաքրքրող ձեռագրի համառօտ նկարագրութիւնը եւ 1352ի յիշատակագրութիւնը³: Ինչպէս նկատեցինք, Հ. Ներսէս Ակինեանը վենետիկեան մատեանը բնութագրում է «կանոնագիրք յունաց» եւ ձեռագիրը ներկայացնում է իր մենագրութեան «հայ-հոռոմ գրականութեան մնացորդներ ԺԳ.-ԺԸ. դար» յաւելուած գլխում: Հ. Սահակ վրդ. Ճեմճեմեանը հետեւելով Հ. Ներսէս վրդ. Ակինեանին, իր յիշատակուած ձեռագրացուցակում վենետիկեան հաւաքածոյի թ. 1661 (Կանոնագիրք Զ.) մատեանն անուանում է «կանոնագիրք հայ հոռոմոց եւ Պատմութիւն Ժողովոց», եւ տալիս մատեանի բոլոր նիւթերի մանրամասն նկարագրութիւնը⁴: Հայ կանոնագիտական գրականութեան մէջ ձեռագիրը եզակի է իր բովանդակութեամբ: Նմանատիպ այլ մատեան անյայտ է հայկական ձեռագրերի ողջ աշխարհին: Բազմափաստակ եւ մեր մատենագրութեան ե-

2 Ա.ԿԻՆԵԱՆ, Հ. Ն., Սիմէոն Պղնձահանցի եւ իւր թարգմանութիւնները վրացերէմ»,... ի Ազգային Մատենադարան, ձԿԻ, Մխիթարեան տպարան, Վիեննա 1951, 257:

3 Ամդ, 256-259:

4 ՃԵՄՃԵՄԵԱՆ, Հ. Ս., Մայր Ցուցակ, մշ. աշխ., սիւն 345-354:

զակի գիտակ Հ. Ներսէս Ակինեանը այսպէս է բնութագրում կանոնների մեզ հետաքրքրող ժողովածուն. «Կանոնագիրք Յունաց կամ Հայ Հոռոմոց, հին Թարգմանութիւն պահմամբ յունական հնչմանց, անհարթ ոնով, յորում կան կանոնադրութիւնք Հարց եւ ժողովոց եւն.»⁵: Հ. Ն. Ակինեանը, որ միակ հեղինակն է, որ բնութագրել եւ ներկայացրել է մեզ հետաքրքրող մատեանը իբրեւ յունարէնից կատարուած թարգմանութիւն, թուարկել է իր գրքի հայ քաղկեդոնականների թարգմանական թողօնների մասին խօսող երկերի շարքում, հետեւապէս՝ ժողովածուն իրաւացիօրէն համարել է հայ քաղկեդոնականների միջավայրում թարգմանուած յուշարձան: Այս նախնական գիտողութիւններն էլ առաջնորդել են մեզ ձեռագրի բերած կանոնագիտական եւ հայագիտական նորոյթն հետազօտելիս:

Հ. Սահակ Զեմճեմեանը ձեռագիրը նկարագրելիս նկատում է. «Ժամանակ քնագրին գրչութեամբ գրուած յիշատակարանը չունի քուական, սակայն տարբեր գրիչ մը կը յիշատակէ քէ :ՊԱ. (=801/1352) քուականին գնած է Ջեռագիրս, ուստի 1352էն առաջ գրուած է, եւ այն է՝ ԺԳ.ԺԴ. դարուն»⁶: Վենետիկի Մխիթարեան Մատենադարան մուտքագրուած Ձեռագրի մասին երջանկայիշատակ Աբբահայրը բերում է նաեւ հետեւեալ յաւելեալ տեղեկութիւնը. «Այս գիրք յիշատակ է Շոռոքեցի պարոն Ռաֆայէլին, զոր երբ ի Վարատինու եղբայր նորա Հ. Սուբիաս վրդ.ն մեր Աղամալեան, յամի տեառն 1781, յամսեանն Յունկարի»: Այս տեղեկութեան մէջ յիշատակուած տեղանուններից Շոռոքը գտնուում է Նախիջևանի Զուղա գաւառում⁷, իսկ Սուբիաս վարդապետը հաւանաբար ծառայել է ԺԲ. դարից սկզբնաղբիւրներում յիշատակուող Վարատին Աւստրո-հունգարական բնակավայրում (ռում. Օրադէա, հունգ. Նագիվալար, գերմ. Գոռովարդեյն)⁸, ուր ժամանակին կար մեծաքանակ

5 ԱԿԻՆԵԱՆ, Հ. Ն., նշ. աշխ., 257:

6 ԶԵՄՃԵՄԵԱՆ, Հ. Ս., *Մայր Յուցակ*, նշ. աշխ., սիւն 345:

7 ՅԱԿՈԲԵԱՆ, Թ. Խ. - ՄԵԼԻԲ-ԲԱԽՇԵԱՆ, ՍՏ. Տ. - ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ, Հ. Խ., *Հայաստանի եւ յարակից շրջանների տեղանունների քառաբան*, հտ. Դ., Երեւանի համալսարանի հրատարակութիւն, Երեւան 1998, 148-149: Հմմտ. Ին-ձԻՃԵԱՆ, Հ. Ղ., *Աշխարհագրութիւն չորից մասանց աշխարհի*, մասն Ա. Ասիա, հտ. Ա., Ս. Ղազար, Վեներտիկ 1806, 269:

8 Այս քնակավայրի մասին տե՛ս ՏԱՅԵԱՆ, Հ. Ղ., *Մայր Դիւան Մխիթարեանց վեներտիկ ի Ս. Ղազար 1707-1773 ի ծագմանն ուխտիս մինչեւ ցրաժանումն Թրեստեան Հարց*, Ս. Ղազար, Վեներտիկ 1930, 86, ՂԴ: Տե՛ս

Հայ ազգաբնակչությունը⁹, անգամ վկայություն կայ, որ այնտեղ Մ-խիթար Սբբաստացին վարժարան է բացել: Յայտնի չէ նաև թե մեզ հետաքրքրող ձեռագիրը որտեղից է բերուած Վենետիկ: Շուրթից թե Վարատինից: Անյայտ է ձեռագրի գրիչը եւ տեղը, ուր ընդօրինակուած է մատեանը:

1990ական թուականներին վերջին Մխիթարեան միաբանութեան Ընդհանուր Աբբա՛այր Հ. Եղիա վրդ. Գրիգորյանի եւ մայրականքի Մատենադարանի պատասխանատու երջանկայիշատակ Հ. Վրթանէս վրդ. Ուլուհոճեանի բարեհամբոյր թոյլտուութեամբ կարողացայ Վենետիկում ծանօթանալ թ. 1661 ձեռագրի հետ եւ ինձ հետաքրքրող էջերը լուսանկարել:

Սեփական հետախուզումներով պարզեցի, որ իմ ձեռքին է գտնուում ԺԴ. տիտղոսների բիւզանդական կանոնագրքի Ժ. դարի ժողովածոյի հայերէն թարգմանութիւնը, որի հեղինակը Զ. դարի Կոստանդնուպոլսի պատրիարք Յովհաննէս Սքուաստիկոսն (565-577) է: Զեռագրում ուղղակի վկայություն կայ այն մասին, որ հայերէն թարգմանուած ԺԴ. տիտղոսների Կանոնագրքի բնագիրը թարգմանուած է մի օրինակից, ուր ընդօրինակուած է 920ին Կոստանդնուպոլսում հրաւիրուած եկեղեցական ժողովի կանոնների հետ մէկտեղ: Այս պարագան թոյլ է տալիս ենթադրել, որ մեր ձեռքը հասած հայերէն ժողովածուն ընդօրինակուել է 920ից յետոյ: Բացի հայերէն խմբագրութիւնից պահպանուել են Բիւզանդական ԺԴ. Տիտղոսների Նոմոկանոնի յունարէն, արաբերէն, վրացերէն եւ սլաւոներէն թարգմանութիւնները: Վերջինս սլաւոնագիտական հետազոտութիւններում անուանուած է նաեւ «Кормчая Книга», որի ամենաբեղմնաւոր հետազոտողը եւ յունարէն բնագրի հրատարակիչն է եղել ռուս ակադեմիկոս, բիւզանդագէտ Բենեշեւիչը, որ 1936ի զոհերից մէկը դարձաւ Խորհրդային ստալինեան անձի պաշտամունքի:

ԺԴ. տիտղոսների յայտնաբերուած ժողովածուն համապատասխանում է յունարէնով պահպանուած այս յուշարձանի վաղ խմբագրութիւններին, ուր դեռեւս չեն խառնուած միմեանց բիւզանդական եկեղեցական եւ քաղաքացիական իրաւունքի յուշարձանները եւ դեռեւս բնագիր չեն մուծուած ԺԱ.-ԺԲ. դարերի

Ոսեւ ՊՈՏՈՒՐԵԱՆ, Հ. Մ., «Հայ համրագիտակ»ի քարեկամներուն, Ի Հայ համրագիտակ, Գրիգ Բ., Ի. 2, Պուրբէշ 1938:

9 ԻՆՃԻՃԵԱՆ, Հ. Ղ., Աշխարհագրութիւն չորրից մասանց աշխարհի, մասն երկրորդ, Երապիա, հտ. Դ., Ս. Ղազար, Վեներտիկ 1802, 301-302:

բիւզանդական կանոնագէտներ Բալսամոնի¹⁰ եւ միւսների մեկնութիւնները: Այս հանգամանքով կարելի է պարզել ժողովածոյի թարգմանութեան մօտաւոր ժամանակը: Այն համընկնում է հաւանաբար ԺԱ.-ԺԲ. դարերի հայ քաղկեդոնականների մատենագրական գործունէութեան հետ: Հետեւապէս, այս ժողովածոյի հայերէն թարգմանութիւնն ամենայն հաւանականութեամբ պատկանում է ԺԱ.-ԺԲ. դարերի հայ-քաղկեդոնական միջավայրին, որ վանքերի ցանց ունէր Մինայում, Երուսաղէմում, Աթոսում, Սեւ Լեռներում, Փիլիպոպոլսում, Տայքում եւ այլուր: Քաղկեդոնական հայերի մատենագրական գործունէութիւնը հայագիտութեան մէջ համակողմանիօրէն ուսումնասիրուած չէ: Միակ քիչ թէ շատ համապարփակ հետազօտութիւնն այդ բնագաւառում, մատենագրական սկզբնաղբիւրների եւ ձեռագրական նիւթերի վերհանումով, ցայսօր պատկանում է Հ. Ակինեանին, որն իր «Սիմէոն Պղնձաձախանցի» մենագրութեան յաւելուածն ամբողջովին նուիրել է մեզ հետաքրքրող խնդրին¹¹:

Հրատարակուող կանոնագիտական բնագիրը մասն է կազմում բիւզանդական «ԺԴ. տիտղոսների կանոնագիրք»ի, որի այլալեզու բնագրերի հետազօտութեամբ եւ հրապարակմամբ զբաղուել է եկեղեցական կանոնագէտների, բիւզանդագէտների եւ արեւելագէտների մի քանի սերունդ: Առանձնակի յիշատակութեան է արժանի կարդինալ Պիտրայի կողմից Փոտ պատրիարքին վերագործած¹² բիւզանդական կանոնագրքի հետազօտութիւնն ու բնագրերի հրապարակումը 1866ին եւ ԺԹ. դարի սկզբին Ռուսաստանի Գիտութիւնների Ակադեմիայի իսկական անդամ Վ. Բենեչելիչի հետազօտութիւնները, որոնց հիմքի վրայ վերջինս փորձեց վերակազմելով հրապարակել «Кормчая Книга»-ի սլաւոնական բնագիրը¹³:

Վ. Բենեչելիչը¹⁴ եւ գերմանացի պատմաբան Է. Շուարցը¹⁵ իրենց հետազօտութիւններով կարողացան ապացուցել, որ բիւ-

10 BECK, H.-G., *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München 1959, 657-658:

11 Ա.ԿԻՆԵԱՆ, Հ. Ն., *Սիմէոն Պղնձաձախանցի*, Եջ. աշխ., 225-262:

12 PITRA, J.-B., *Des Canons et des Collections canoniques de L'Église grecque, d'après l'édition de M. G. A. Rhalli*, Librairie de A. Durand, Paris 1858, 26, 37-48.

13 Древне-славянская Кормчая XIV титулов без толкований / Труд В.Н. Бенешевича, т. I, Императорская Академия Наук, СПб. 1906.

14 БЕНЕШЕВИЧ, В.Н., *Канонический сборник XIV титулов со второй половины VII века до 883 г.*, СПб. 1905, с. 3-4, 15-25:

գայում, որը պահպանում է Վենետիկի Մխիթարեան մատենադարանում¹⁹: Հայերէնով պահպանուած ԺԴ. տիտղոսների կանոնագրքի միակ ձեռագրում բացակայում է ժողովածոյի յունարէնով եւ այլ լեզուներով պահպանուած թէ՛ նախափոստեան, եւ թէ՛ փոստեան նախաբանները²⁰: Վենետիկեան ձեռագրի առաջին մասում բերուած է «ԺԴ. տիտղոսների կանոնագիրք»ի յօդուածների բովանդակային՝ համեմատական-սխտեմաւորուած ցանկը, որը բաժանուած է 14 տիտղոսների (հայերէնում՝ «թղթերի»): Այստեղ տարբեր վերնագրերի տակ նշուում են այն կանոնները, որոնք բովանդակային համապատասխանութիւններ ունեն եւ կողմնորոշել են ամբողջական ժողովածոյի գիտութեանը յայտնի՝ «Ժղ տիտղոսների կանոնագիրք» վերնագրերը: Այնուհետեւ՝ հայերէնով պահպանուած բիւզանդական կանոնագրքի երկրորդ մասում, յունարէն բնագրի հետեւողութեամբ բերուում են Առաքելական կանոնները, եօթ Տիեզերական ժողովների (Ա. Նիկիա, Ա. Կ. Պոլիս, Եփեսոս, Քաղկեդոն²¹, Բ. Կ. Պոլիս, Գ. Կ. Պոլիս, Բ. Նիկիայի), Տիեզերական եկեղեցու տեղական ժողովների (Անկիւրիա, Նոր Կեսարիա, Գանգրա, Անտիոք, Լաոդիկիա, Սարդիկէ, Կարթագէն եւն.), եկե-

19 ԲՈԶՈՅԵԱՆ, Ա., Հայ միջնադարեան իրաւունքի պատմութեան յուշարձանները, Ի էքմիածին, ԿԲ. (2006), է - Ը, 104 -105:

20 Ձեռագրի պահպանուածութեան մասին պատկերացում կազմելու համար, ըստ մամուլահամարների ներկայացնեմք պահպանուած թերթերը: Բացակայում է ձեռագրի սկիզբը: :Ա.: մամուլից պահպանուել է թղ. 1ա-4ր վերջին թերթերը, որից առաջ, պէտք է ենթադրել, գտնուում էր ժողովածոյի նախաբանը: :Բ.: մամուլը 7 թերթ է (թղ. 6ա-12բ): Առկայ է :Գ.: մամուլի սկիզբի (13ա-19բ) եւ :Դ.: մամուլի վերջի (20ա-29բ) թերթերը: :Է.: մամուլն ունի 12 թերթ (30ա-41բ): :Զ.: մամուլն ունի 14 թերթ (42ա-55բ): :Ը.: մամուլն ունի 12 թերթ (թղ. 56ա-67բ): Առկայ է :Ը.: մամուլի սկիզբը (68ա), :Թ.: (-89բ), :Ժ.: (-99ա), :ԺԱ.: (-109բ), :ԺԲ.: (-121բ) մամուլների վերջի թերթերը: :ԺԳ.: մամուլն ունի 11 թերթ (122ա-131բ): :ԺԴ.: - :ԻԴ.: մամուլներից իւրաքանչիւրն ունի 12 թերթ. :ԺԵ.: (132ա-143բ), :ԺԶ.: (144ա-155բ), :ԺԷ.: (156ա-167բ), :ԺԸ.: (168ա-179բ), :ԺԹ.: (180ա-191բ), :ԺԺ.: (192ա-203բ), :Ի.: (204ա-215բ), :ԻԱ.: (216ա-227բ), :ԻԲ.: (228ա-239բ), :ԻԳ.: (240ա-251բ), :ԻԴ.: (252ա-261բ): Վերջին՝ :ԻԷ.: մամուլն ունի 11 թերթ (262ա-272բ): Նշանակում է :Բ.: :Գ.: :Դ.: :Ը.: :Թ.: :Ժ.: :ԺԱ.: :ԺԲ.: :ԺԳ.: :ԺԴ.: :ԻԴ.: մամուլները ամբողջական չեն: Ձեռագիրը պակասաւոր է նաեւ վերջից:

21 Այս ժողովի կանոնախումբ առաջին անգամ հրապարակուել են անցեալ տարի, իբրեւ օրինակ Ժղ Տիտղոսների կանոնագրքի հայերէն թարգմանութեան օրինակ: Տե՛ս Ա. ԲՈԶՈՅԵԱՆ, Քաղկեդոնի Տիեզերական ժողովի կանոնների միջնադարեան հայկական թարգմանութիւնը. - էքմիածին, 2016, Ը, էջ 11-48:

շում է, որ հայերէնով թարգմանուած կանոնագրքի յունարէն նախատիպ-բնագիրը չէր կարող աւելի վաղ գրուած լինել քան Ժ. դարի Բ. կէսը, իսկ հայերէն ներկայ թարգմանութիւնը կատարուել է անշուշտ ԺԱ. դարի վերջին կամ ԺԲ. դարի սկզբին: Պահպանուած հայերէն բնագրի իւրայատկութիւններէց մէկն էլ Ժդ Տիտղոսների կանոնագիրք-Ժողովածոյի առաջաբանների եւ կանոններին ուղեկցող վերնագրերի բացակայութիւնն է²⁵: Հայերէնով պահպանուած կանոնագրքում բիւզանդական աշխարհիկ իրաւունքի յուշարձանների որեւէ յոլում չենք կարողացել գտնել: Դա էլ ապացոյց է, որ մեզ հասած հայերէն Ժողովածոյում տեղ չեն գտել Բախամոնի եւ նրա յաջորդների լրացումները:

Հայերէն թարգմանութեամբ պահպանուած Ժդ տիտղոսների կանոնագրքի գլխակարգութիւնը հիմնականում համապատասխանում է կարտինալ Պիտրայի եւ Վ. Բենեշելիչի հրապարակած յունարէն բնագրերին: Հայերէն բնագրի ամբողջական հրապարակումը թոյլ կը տայ աւելի ամբողջական պատկերացում կազմել ԺԱ. դարում շրջանառութեան մէջ եղած Ժդ տիտղոսների այն յունարէն նախատիպի մասին, որը կիրառուել է Բիւզանդական կայսրութեան տարածքում եւ թարգմանուել է բիւզանդական կայսերական Եկեղեցուն հպատակ եկեղեցական կառոյցների կողմից (մելիիտ, սլաւոն, վրաց եւն.), ինչպէս նաեւ, ներկայ ձեռագրի հաւաստմամբ, երկաբնակ կամ ծաթ կոշուած հայերի կողմից: Յիշատակուած խմբագրութիւնների համեմատական հետազոտութիւնը կարող է բացել նոր հորիզոններ բիւզանդական արեւելքի հոգեւոր-եկեղեցական կեանքը եւ աշխարհընկալման իւրայատկութիւնները բացայայտելու համար: Յատկանշական է, որ հայերէնով պահպանուած բիւզանդական կանոնագրքի հարուստ բովանդակութիւնը տառացիորէն չի կրկնում բիւզանդական ԺԴ. տիտղոսների կանոնագրքի յայտնի ձեռագիր-կանոնագրքի գիտութեանը յայտնի ձեռագրախմբերից որեւէ մէկը²⁶: Այս կանոնագրքի կարեւորութիւնը դեռեւս չի բացայայտուած Հայոց կանոնագիտական գրականութեան դարաւոր փորձի հետազոտութեան տեսանկիւնից: Այդ իսկ պատճառով նախատեսում ենք մօտակայ Ժամանակներում ամբողջովին հրապարակել մեզ հասած հայերէն բնագիրը:

ԱԶԱՏ ԲՈԶՈՅԵԱՆ

25 Տե՛ս БЕНЕШЕВИЧ В.Н., *Канонический сборник XIV титулов...*, с. 93-104:

26 Տարբեր ձեռագրախմբերի ցկարագրութիւնները տե՛ս Бенешевич В.Н., *Канонический сборник XIV титулов...*, с. 116-321:

Summary

VENETIAN MANUSCRIPTS OF THE BYZANTINE NOMOCANON

AZAT BOZOYAN

The Armenian written tradition preserved the text of the translation of the Byzantine canonical collection – Nomocanon's 14 titles. Perhaps the collection has been translated by the Chalcedonian Armenians, whose literary activities have not been studied enough in Armenian studies. This canonical collection has been saved in a single manuscript found at the Mechitarist Fathers' library in Venice. The article gives a brief history of the study of this monument, and summarizes the content and significance of the collection for Byzantine studies and arm-enology.